

DR. JAROSLAV PROKEŠ – ARCHIVÁŘ, HISTORIK, UČITEL

Dr. Jaroslav Prokeš se narodil 11. ledna 1895 v Kněžicích. Vystudoval reálné vyšší gymnázium v Novém Bydžově a na podzim roku 1913 se stal studentem Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Zde se věnoval studiu historie, pomocných věd historických, filozofie, českého jazyka a české literatury a zeměpisu. Nejvíce se zajímal o české dějiny – jeho seminární práce O husitské eschatologii získala státní seminární odměnu a byla uznána jako práce disertační. Jedním z jeho učitelů na univerzitě byl profesor Václav Novotný, s nímž Prokeš po ukončení univerzity udržoval přátelské vztahy.

V roce 1917 dokončil Jaroslav Prokeš univerzitu a zároveň složil učitelskou zkoušku pro nižší stupeň středních škol. V září roku 1917 začal učit na reálném gymnáziu v Berouně, kde vyučoval dějepis a zeměpis. V roce 1918 získal doktorát z filozofie a aprobaci k vyučování na vyšších středních školách. V Berouně se Prokeš účastnil založení místního časopisu *Nové proudy*, do kterého přispíval drobnými politicko-historickými články. Nebyl zde ovšem šťastný, jak víme z jeho korespondence s profesorem Novotným, a v září 1918 byl tedy přeložen na státní reálku ve Vršovicích. Po státním převratu, který proběhl 28. října 1918, si dr. Prokeš podal žádost o místo archiváře v nově vytvořeném Archivu ministerstva vnitra a 1. dubna 1919 zde nastoupil svoji archivní službu.

Po svém nástupu do Archivu ministerstva vnitra neměl Dr. Prokeš zrovna nejlepší vztahy s tehdejšími řediteli archivu, dr. Klicmanem. Jejich neshody zřejmě pramenily z toho, že dr. Prokeš odmítl nastoupit do Státní archivní školy, kde by získal příslušné archivní vzdělání, které ředitel Klicman po svých zaměstnancích důsledně požadoval. Prokeš si doktora Klicmana ovšem časem získal svojí pracovitostí a spolehlivostí a dr. Klicman začal o Prokešovi přemýšlet jako o svém nástupci.

Po nástupu do Archivu ministerstva vnitra se Dr. Prokeš nemohl zcela věnovat vnitřním archivním pracím, protože archivu byly přiděleny mimořádné úkoly související se státním převratem z roku 1918. Jedním z takových úkolů byla místopisná akce – ministerstvo vnitra archivu nařídilo spolupráci na vytváření místopisného názvosloví. Probíhala systematická revize názvů obcí a osad a vydávala se vyjádření k jejich změnám.

Dalším úkolem byla archivní a spisová rozlučka ve vídeňských archivech a registraturách, která byla prováděna na základě Pražské úmluvy z 18. května 1920. Dr. Prokeš měl na vídeňské rozluce velký podíl. Jeho hlavním úkolem bylo provést restituci fondu Česká dvorská kancelář. Fond netvořil jeden celek, ale nacházel se na různých místech,

takže bylo třeba jeho jednotlivé části hledat. Na obnovení fondu České dvorské kanceláře pracoval Dr. Prokeš s přestávkami až do konce roku 1925. Mezitím pracoval i na jiných úkolech, mimo jiné provedl rozluku Válečného dohledacího úřadu, podílel se na rozluce dvorské komory a později převzal i rozluku složitého fondu „Böhmen, Mähren, Schlesien“, na níž pracoval až do roku 1930.

Ve volném čase se dr. Prokeš věnoval také své soukromé vědecké práci. Při svých pobytech ve Vídni navštěvoval dvorní knihovnu, kde studoval husitské rukopisy. Vypracoval množství studií, mezi nimi i svoji hlavní práci z dějin husitského hnutí „Mistr Prokop z Plzně. Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské“. Kromě otázek husitství se dr. Prokeš začal zabývat českými dějinami, a to jak v souhrnném pojetí, tak jednotlivými tématy. Vydává řadu prací, např. knihu „Základní problémy českých dějin“, „Několik příspěvků k moravským dějinám po bitvě na Bílé hoře“, „Memoriály o hospodářském stavu Čech před selskou bouří z roku 1775“ a mnoho dalších.

Dr. Prokeš se účastnil učitelských kursů a v letech 1924–1930 přednášel české dějiny na Vyšším ukrajinském pedagogickém ústavu. V dubnu roku 1928 byl jmenován soukromým docentem československých dějin a v srpnu 1935 byl jmenován bezplatným mimořádným profesorem československých dějin. V roce 1932 převzal po profesoru Novotném přednášku „Prameny k českým dějinám“ na Státní archivní škole a v roce 1941 zde začal vyučovat i přednášku o archivnictví. Roku 1942 byl jmenován ředitelem Státní archivní školy.

Mezitím stoupala také jeho služební dráha v archivu, kde se od počátku třicátých let stále více uplatňoval při řízení archivu vedle dr. Klicmana. Poté, co odešel dr. Klicman do trvalé výslužby, byl ředitelem Archivu ministerstva vnitra jmenován dr. Prokeš. Přestože Archiv ministerstva vnitra během Klicmanova vedení získal přední místo mezi našimi archivy, přetrvávaly zde nedostatky, kterých si byl dr. Prokeš vědom. Například se jednalo o zanedbanost vnitřních archivních prací, na které nebyl čas kvůli jiným úkolům. Dr. Prokeš zavedl správcovství archivních fondů – jednotlivé fondy byly rozděleny mezi archiváře a ti odpovídali za jejich stav. Tento systém se posléze rozšířil do celého našeho archivnictví. Dále rozdělil odbornou agendu na referáty a ty pak přidělil jednotlivým archivářům.

Dr. Prokeš vytvořil program prací archivu na další roky. Vzhledem k tomu, že archivu chyběla alespoň základní evidence o jeho obsahu, určil za hlavní cíl vypracování základního inventáře. Dále měla přijít na řadu inventarizace jednotlivých fondů, a nakonec jejich podrobné zpracování – katalogizace. Dr. Prokeš vydal závazné směrnice pro inventarizaci a

katalogizaci jednotlivých druhů archivního materiálu, stanovil stereotypní značky pro názvy jednotlivých fondů a zavedl jejich obligatorní používání. Jako předběžný výsledek inventarizace byl vydán Přehled fondů archivu ministerstva vnitra. Další práce byly přerušeny druhou světovou válkou. Nejcennější fondy a archiválie byly odvezeny do krytu na Moravu a vytvořený Přehled fondů zůstal až do vydání Průvodce po Ústředním archivu ministerstva vnitra (1952) hlavní informací o archivu.

Za další nedostatek archivu považoval dr. Prokeš nevhodné uložení archivního materiálu. Navrhl tedy ministerstvu vnitra stavbu nové budovy, která by odpovídala požadavkům na uložení archiválií. Ministerstvo se rozhodlo novou archivní budovu postavit a roku 1937 byl zakoupen pozemek. Hlavní stavební práce měly začít v dubnu 1940, stavbu ale zmařilo ministerstvo obchodu.

Mimo stavbu nové archivní budovy usiloval dr. Prokeš také o vypracování osnovy archivního zákona, protože otázka českého archivnictví stále nebyla vyřešena. Archivní zákon měl podle něj zajistit ochranu písemných památek, otázku organizace kladl až na druhé místo. Definitivní návrh osnovy zákona byl vytvořen v květnu 1938, kvůli Mnichovu ovšem nedošlo k jeho projednání v parlamentu. Po vzniku protektorátu musela být osnova přepracována a dr. Prokeš od celé věci ustoupil.

Po okupaci byly přerušeny hlavní práce archivu a opět přibýly mimořádné úkoly – především spisová rozluka s Polskem a Německem. Pro tuto záležitost byla ustanovena delimitační komise V. Jejím místopředsedou byl jmenován dr. Prokeš, ve skutečnosti ji ale vedl. V roce 1939 si říšský protektor vynutil tzv. odčinění archivní a spisové rozluky s Rakouskem. Pro tento úkol byla zřízena česká archivní komise, jejímž předsedou byl dr. Prokeš.

V březnu 1939 převzal archiv Ruský zahraniční historický archiv, ke kterému byly přiřčeny Ukrajinský kabinet a Běloruský archiv. V souvislosti s prokazováním původu bylo vytvořeno nové oddělení pro opatrování rodových dokladů. Dále archiv převzal spisový materiál od ústředních i nižších úřadů politické a finanční správy a také sem byly převezeny registry krajských a okresních soudů z doby před rokem 1870. Vzhledem k množství přijatého materiálu získal archiv další dvě budovy a byl zvýšen počet zaměstnanců. Díky organizačním schopnostem dr. Prokeše archiv nápor úkolů zvládl.

Vyšší místa státní správy byla obsazována německými úředníky, a tak byl v srpnu 1942 do čela archivu dosazen archivní referent Úřadu říšského protektora dr. Oskar Horst Swientek a dr. Prokeš byl jmenován jeho zástupcem. Po této události se stáhl do pozadí a do

záležitostí vedení archivu nezasahoval. Býval často nemocný a trpěl depresemi, aktivně se ovšem účastnil domácího odboje.

Ve dnech Pražského povstání se zřejmě opět ujal vedení archivu, 10. května se ale do archivu dostavil dr. Josef Borovička a oznámil, že ho Česká národní rada pověřila prozatímní správou Archivu ministerstva vnitra. O takovém rozhodnutí České národní rady neexistují ovšem žádné doklady a je možné, že byla konspirace proti dr. Prokešovi připravována delší dobu. Vystupovala proti němu levice (dr. Pachta, dr. Čejchan) s demokratickým středem (prof. Borovička, prof. Vojtišek). Důvody k vystupování proti dr. Prokešovi byly různé – velkou roli zde mohla hrát závist nad jeho úspěchy. Byla mu vytýkána přílišná horlivost vůči Němcům a dobrovolné osobní styky s Němci. Profesor Borovička mu dokonce vytýkal, že se nepostaral o vhodné umístění archivu a archiválií, že byla archivní práce špatně organizována a mnoho dalšího.

I přes množství svědectví vážených osob a vyjádření prezidia ministerstva vnitra, které pro dr. Prokeše nedopadlo nejhůř, byl dr. Prokeš dne 30. září 1945 přeložen do trvalé výslužby. Souběžně s projednáváním žalob proti dr. Prokešovi na ministerstvu vnitra, se proti němu vedlo i řízení u trestní komise nalézací č. 3 Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, kde žaloba uváděla v podstatě stejné důvody. Výsledkem řízení ovšem bylo zproštění obvinění ve všech bodech obžaloby.

Ačkoli byl dr. Prokeš zproštěn obvinění, návrat do archivu a na univerzitu mu nebyl umožněn. Dr. Prokeš se s tím velice špatně vyrovnával, nicméně nepodlehł depresi a intenzivně pracoval na dějinách města Prahy.

Dr. Prokeš trpěl diabetem a nervové vypětí a přepracování vedly ke zhoršení jeho zdravotního stavu. Zemřel 30. března 1951 v 56 letech.

Z díla dr. Jaroslava Prokeše:

- *Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618-1619 (SAMV 8)*
- *Bílá hora, její příčiny a následky.* Praha 1934
- Redigoval sborník – *Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna*
- *Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Redukční a extirpační pokusy z let 1679–1729.* Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 1, 1929.
- *Soupis pražských Židů z roku 1729.* Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 6, 1932.
- *Novobydžovské ghetto a tzv. sekta bydžovských izraelitů.* Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 6, 1936.

- *K 250. výročí selského boje za restituci předbělohorských poddanských práv a povinností v Čechách.* (ČDV 17, 1930; Věstník Českého zemědělského musea (dále VČZM) 3, 1930).
- *Literatura o sv. Václavovi I., II., III.* (ČDV 16-17, 1929-1930 a VČZM 2-3, 1929-1930).
- *K svatováclavské literatuře jubilejního 1929.* (ČNM 104, 1930).
- *Kníže sv. Václav* (ČDV 16, 1929 a VČZM 2, 1929).
- *Marie Terezie a přípravy k české korunovaci* (Friedrichův sborník, 1931).
- *Aféra Seibtova r. 1779* (Novotného sborník Českou minulostí, 1929).
- *Učená společnost česká a vláda roku 1784.* (Jubilejní výroční zpráva KČSN za rok 1934).
- *Počátky České společnosti nauk do konce 18. století I. (1774-1789).* Praha, 1938.
- *Z těžké doby Matice české 1850–1860.* (ČNM 105, 1931).
- *Prameny k vojenským dějinám v archivu ministerstva vnitra* (Vojenské rozhledy 16, 1935).
- *Světová válka 1914–1918*
- *Doba nová 1648–1780.* Československá vlastivěda 4, Dějiny, 1933.
- *Doba nová 1781-1914.*
- *Doba nejnovější 1914-1918.* Československá vlastivěda, Doplněk I, 1934.
- *Dějiny Prahy I.* Praha 1948.